

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконав:

студент 4 курсу групи 472

денної форми навчання

спеціальності 072 «Фінанси,

банківська справа та страхування»

Шевчук Андрій Євгенійович

Керівник:

Д.е.н. Професор кафедри фінансів і
кредиту

Ткачук Ірина Ярославівна _____

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ травня 2025 р.*

Завідувач кафедри фінансів і кредиту

_____ *проф. Нікіфоров П.О.*

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Шевчук А. Є. Банківське кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. Рукопис. Дипломна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 - Фінанси, Банківська справа та страхування. Чернівецький Національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025.

У дипломній бакалаврській роботі розглянуто теоретичні засади кредитування, як інструменту розвитку бізнесу в Україні. Встановлено значущість належного рівня фінансування малого та середнього бізнесу, як важливу складову економіки країни. Описано проблеми на шляху до розвитку цього напрямку кредитування, а також надані пропозиції щодо вдосконалення системи банківського кредитування.

Ключові слова: Малий та середній бізнес, кредитування, банки, фінансові ресурси, відсоткові ставки.

SUMMARY

Shevchuk A. E. Bank lending to small and medium-sized businesses in Ukraine. Manuscript. Thesis for obtaining the first (bachelor) level of higher education in the specialty 072 - Finance, Banking and Insurance. Yurii Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025.

The diploma bachelor's work examines the theoretical principles of lending as a tool for business development in Ukraine. The importance of the appropriate level of financing for small and medium-sized businesses as an important component of the country's economy is established. Problems on the way to the development of this area of lending are described, and proposals are made to improve the bank lending system.

Keywords: Small and medium-sized businesses, lending, banks, financial resources, interest rates.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ А. Є. Шевчук

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ.....	6
1.1. Поняття та сутність банківського кредитування	6
1.2. Роль малого і середнього бізнесу в економіці України	11
1.3. Особливості кредитування малого і середнього бізнесу в Україні.....	15
РОЗДІЛ 2. СТАН БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ЗА ПЕРІОД 2022-2024 РР.	21
2.1. Динаміка обсягів кредитування малого і середнього бізнесу в Україні..	21
2.2. Структура кредитування за видами бізнесу та регіонами.....	26
2.3. Порівняльний аналіз умов банківського кредитування в Україні та в країнах ЄС.....	31
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ.....	36
3.1. Проблеми на шляху розвитку кредитування МСБ.....	36
3.2. Використання міжнародного досвіду для покращення умов кредитування.....	40
3.3. Пропозиції щодо удосконалення системи банківського кредитування малого і середнього бізнесу в Україні.....	44
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах трансформації економіки України, особливо в період післякризового відновлення та в умовах воєнних викликів, малий і середній бізнес (МСБ) виступає важливою рушійною силою економічного зростання, зайнятості та інновацій. Водночас, доступ МСБ до банківського кредитування залишається обмеженим через високі кредитні ризики, недостатність заставного забезпечення, нестабільність фінансової системи та недосконалість інституційного середовища. Вивчення особливостей банківського кредитування малого і середнього бізнесу, визначення бар'єрів та розробка напрямів удосконалення кредитної політики є надзвичайно актуальним завданням, що має значення як для забезпечення стабільності банківського сектору, так і для розвитку підприємництва в країні. Це питання є важливим як для країн із розвиненою ринковою економікою, так і для економік, що розвиваються, оскільки від ефективності фінансування МСБ напряму залежить конкурентоспроможність національного виробництва, соціальна стабільність та динаміка зростання ВВП.

Мета і завдання. Метою дослідити є вивчення теоретичних основ банківського кредитування малого та середнього бізнесу, розкрити стан банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні за період 2022-2024 рр.; розкрити проблеми та запропонувати шляхи покращення банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. Для досягнення поставлених цілей потрібно виконати наступні завдання:

1. Визначити поняття та сутність банківського кредитування.
2. Розкрити роль малого і середнього бізнесу в економіці України.
3. Описати особливості кредитування малого і середнього бізнесу в Україні.

4. Продемонструвати динаміку обсягів кредитування малого і середнього бізнесу в Україні.
5. Розкрити структуру кредитування за видами бізнесу та регіонами.
6. Створити порівняльний аналіз умов банківського кредитування в Україні та в країнах .
7. Визначити проблеми на шляху розвитку кредитування МСБ.
8. Зазначити використання міжнародного досвіду для покращення умов кредитування.
9. Представити пропозиції щодо удосконалення системи банківського кредитування малого і середнього бізнесу в Україні.

Об'єкт дослідження. Економічні відносини, що виникають у процесі банківського кредитування суб'єктів малого і середнього бізнесу.

Предмет дослідження. Банківське кредитування малого і середнього бізнесу в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані наступні методи дослідження. Системний підхід, який охоплює економічний, правовий та соціальний аналіз. Використовуються емпіричні методи, зокрема аналіз статистичних даних щодо кредитування МСБ, порівняльний аналіз міжнародного досвіду, аналітичні методи для виявлення тенденцій та прогнозування, а також структурно-функціональний аналіз взаємодії банків та підприємницьких структур.

Інформаційна база. Дослідження ґрунтується на даних Національного банку України, Державної служби статистики, профільних звітах комерційних банків, матеріалах міжнародних фінансових організацій (ЄБРР, МФК, Світового банку), законодавчих і нормативних актах, а також результатах наукових публікацій, експертних досліджень та аналітичних оглядів, присвячених тематиці фінансування малого та середнього бізнесу.

Структура та обсяг. Робота складається зі вступу, основної частини, яка включає три розділи по три підпункти в кожному, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 37 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

1.1. Поняття та сутність банківського кредитування

Банківське кредитування - це одна з найважливіших форм фінансових відносин у ринковій економіці, що забезпечує перерозподіл грошових ресурсів між суб'єктами господарювання та населенням. У широкому розумінні банківське кредитування - це процес надання банками грошових коштів позичальникам на визначений строк та під певний відсоток із зобов'язанням повернення. Такий процес охоплює не лише технічну операцію з перерахування коштів, а й складну систему оцінювання ризиків, кредитоспроможності, контроль за використанням коштів та їх поверненням. У вузькому розумінні банківське кредитування - це комерційна діяльність банків, спрямована на отримання прибутку шляхом розміщення грошових коштів на умовах зворотності, строковості, платності та забезпеченості.

У ринковій економіці банки виконують функцію фінансових посередників, тобто акумулюють тимчасово вільні грошові кошти (у вигляді депозитів або інших залучених ресурсів) та передають їх у користування іншим особам, які мають потребу у фінансуванні. Саме кредитування є головним механізмом такого перерозподілу. Завдяки банківським кредитам підприємства мають змогу підтримувати ліквідність, фінансувати обіговий капітал, оновлювати основні фонди, здійснювати інвестиції. Фізичні особи за допомогою кредитів можуть придбати житло, автомобіль, споживчі товари, профінансувати навчання або лікування. У свою чергу, банки отримують дохід у вигляді процентів, які є платою за користування грошовими ресурсами.

Щоб визначити сутність кредиту, ми можемо звернути увагу на його

трактування у статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»: «Банківський кредит - будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми» [19].

Сутність банківського кредитування полягає у тимчасовому переміщенні вільних грошових коштів від одного суб'єкта до іншого за умови обов'язкового повернення. На відміну від інвестування або дарування, кредит передбачає правове зобов'язання боржника повернути отриману суму у визначений строк. Основними ознаками банківського кредиту є зворотність (обов'язковість повернення кредитних коштів), строковість (встановлення кінцевого терміну повернення), платність (виплата процентів за користування грошима), забезпеченість (наявність гарантій повернення) та цільове використання (коштами можна користуватися лише для погоджених потреб).

Банківське кредитування здійснюється на основі кредитного договору, який укладається між банком і позичальником. У цьому договорі фіксуються всі ключові умови: сума кредиту (основний борг), валюта кредиту, строк повернення, процентна ставка, порядок виплати відсотків, графік погашення боргу, забезпечення (застава, порука, гарантія), права та обов'язки сторін, а також відповідальність за порушення умов договору. Від моменту укладення договору між сторонами виникає зобов'язальне правовідношення, в якому позичальник отримує право тимчасово користуватися коштами, а банк набуває право вимагати їх повернення з відповідними відсотками.

Однією з ключових особливостей банківського кредитування є необхідність попередньої оцінки кредитоспроможності позичальника. Кредитоспроможність - це здатність позичальника своєчасно та в повному обсязі виконати зобов'язання перед банком щодо повернення кредиту та

сплати процентів. Для аналізу кредитоспроможності банки використовують фінансову звітність (баланс, звіт про фінансові результати), кредитну історію, бізнес-плани (для юридичних осіб), рівень доходів і витрат (для фізичних осіб), наявність майна або інших джерел погашення боргу. Ретельна перевірка дозволяє банку мінімізувати ризики неповернення коштів та уникнути формування проблемної заборгованості.

Залежно від цілей використання, суб'єкта кредитування, строків, форми забезпечення, кредит може набувати різних видів. За строками кредити поділяються на короткострокові (до 1 року), середньострокові (від 1 до 3 років) та довгострокові (понад 3 роки). За суб'єктами: кредити юридичним особам (бізнесу), фізичним особам (споживчі кредити, іпотека), державним установам. За забезпеченням: забезпечені (застава, гарантії, порука) і незабезпечені (бланкові). Також існують овердрафти, кредитні лінії, лізингові кредити, факторинг та інші специфічні форми фінансування.

Кредитна політика банку - це сукупність принципів, методів і правил, які регулюють процес кредитування. Вона визначає цільові пріоритети кредитної діяльності, ліміти кредитування, порядок оцінки ризиків, методи управління проблемними активами. Важливу роль у кредитному процесі відіграє внутрішній контроль банку, служби ризик-менеджменту та служба безпеки. Банки зобов'язані дотримуватися нормативів, встановлених Національним банком України, зокрема щодо співвідношення власного капіталу до ризиків, резервування під кредити, лімітування концентрації кредитного портфеля тощо.

З макроекономічної точки зору, банківське кредитування є потужним інструментом впливу на економічну динаміку. Зростання обсягів кредитування сприяє активізації внутрішнього попиту, стимулює інвестиції, створює додану вартість і зайнятість. У періоди економічної нестабільності банки можуть обмежувати видачу нових кредитів через високі ризики, що, у свою чергу, стримує економічне зростання. Саме тому центральні банки

зазвичай використовують монетарні інструменти - зміну облікової ставки, нормативів резервування - для регулювання обсягів кредитування в економіці.

Варто зазначити, що банківське кредитування несе в собі і певні ризики як для банку, так і для позичальника. З боку банку основними є кредитний ризик (ризик неповернення коштів), процентний ризик (зміна ринкових ставок), валютний ризик (коливання курсів при кредитуванні у валюті). З боку позичальника - ризик неплатоспроможності, перевантаження борговими зобов'язаннями, можливі втрати майна у випадку дефолту. Саме тому ефективна кредитна політика повинна ґрунтуватися на принципах обґрунтованої оцінки, відповідальності та взаємної вигоди.

Підсумовуючи, банківське кредитування є ключовим елементом фінансової системи держави та головним джерелом розвитку підприємств і добробуту населення. Його сутність полягає не лише в наданні грошей, а й у побудові складних взаємин довіри, контролю, ризик-менеджменту та економічної доцільності. Успішне функціонування кредитної системи залежить від професійності банків, стабільності фінансової системи, якості нормативно-правового регулювання та загального рівня фінансової культури в суспільстві.

Щоб глибше розкрити сутність банківського кредитування у ринковій економіці, до зазначеного доречно додати узагальнену аналітичну таблицю, яка покаже, як банківське кредитування впливає на різні аспекти економіки, та підкреслить ключові зв'язки між суб'єктами ринку. Також вона дозволить наочно побачити взаємозв'язок між функціями, інструментами та наслідками кредитування.

Таблиця 1.1

Банківське кредитування в економіці: структура, функції та вплив

Компонент	Суть	Економічний ефект
Фінансовий посередник	Банки акумулюють тимчасово вільні кошти та передають їх тим, хто має потребу у фінансуванні	Забезпечення обороту капіталу, зменшення фінансового голоду на ринку
Функція перерозподілу	Ресурси переходять від вкладників до позичальників	Підтримка ліквідності бізнесу та населення, розвиток споживчого попиту
Оцінка ризиків	Банки аналізують кредитоспроможність, ризики втрати коштів	Зменшення частки проблемних кредитів, підвищення надійності системи
Процентна політика	Встановлюється ставка за користування коштами	Механізм регулювання попиту на кредити, дохід банків
Види кредитів	Коротко-, середньо- та довгострокові; споживчі, іпотечні, бізнесові	Гнучкість задоволення потреб різних сегментів економіки
Кредитний договір	Юридичний документ, що регулює зобов'язання сторін	Забезпечення правової визначеності та відповідальності
Забезпечення кредиту	Застава, порука, гарантії	Мінімізація кредитного ризику для банку
Монетарний інструмент	Через обсяги кредитування НБУ впливає на інфляцію, попит, інвестиції	Інструмент макроекономічної політики
Економічний розвиток	Кредитування сприяє фінансуванню інновацій, модернізації виробництва	Зростання ВВП, зайнятості, експорту
Ризики	Кредитний, процентний, валютний, регуляторний	Визначають потребу в регулюванні, страхуванні та підвищенні якості управління

Джерело: Авторська розробка

1.2. Роль малого і середнього бізнесу в економіці України

Малі й середні підприємства (МСБ) традиційно вважають «хребтом» української економіки. Так, за офіційними оцінками, на їх частку припадає близько 60% ВВП країни, вони забезпечують понад 7 мільйонів робочих місць та формують майже 40% усіх податкових надходжень [16]. За даними Міжнародної програми розвитку ООН (UNDP), яка узагальнює розширене визначення МСБ (включаючи мікро-, малі та середні фірми), їхня частка ще вища: майже 100% усіх зареєстрованих підприємств у країні припадають на ММСП і вони генерують близько 74% усіх робочих місць та 64% валової доданої вартості економіки. Зокрема, на кінець 2022 року кількість малих і середніх підприємств (без врахування окупованих територій) становила близько 1,7 млн - це на 11,4% менше, ніж у 2021-му, - але вони й надалі формували основу ділової активності країни [3].

Сектор МСБ почав активно формуватися одразу після здобуття незалежності України. На ранніх етапах 1990-х років поступово знижувалися адміністративні бар'єри, з'являлися перші приватні підприємства й кооперативи. Важливим поштовхом стало запровадження у 1998 році спрощеної системи оподаткування і звітності (єдиний податок), що суттєво полегшило ведення бізнесу і сприяло економічному пожвавленню на початку 2000-х [8]. У наступні роки МСБ демонструвало динамічне зростання попри періодичні кризи: у 2008-2009 рр. фінансова криза завдала удару по багатьох галузях, але водночас сектор малого бізнесу виявив певну стійкість. Після Революції гідності 2014 року й початку військового конфлікту на сході України частина підприємств МСБ зазнала втрат (особливо на Донбасі), а деякі компанії були змушені релокуватися в більш безпечні регіони. Утім, навіть у ті роки мале підприємництво поступово перетворювалося на одну з рушійних сил економіки.

Початок повномасштабного воєнного вторгнення Росії у 2022 році

спричинив різке погіршення умов для багатьох малих і середніх підприємств. За даними аналітиків НІСД, до 2022 року загальна чисельність суб'єктів МСБ скоротилася майже на третину порівняно з 2020 роком - у першу чергу через припинення діяльності чи виїзд підприємств із постраждалих регіонів. Зокрема, середні підприємства втратили близько 17% свого числа, а малі - майже 31%. Багато компаній або тимчасово призупинили роботу, або перемістилися на захід країни. За спостереженнями Укрстату та ООН, лише 36,5% МСБ продовжували працювати безперервно під час війни, тоді як приблизно 6% були змушені зупинити діяльність більш ніж на рік

Таблиця 1.2

SWOT-аналіз сектору МСБ в умовах війни

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Гнучкість і швидка адаптація до змін	- Обмежений доступ до фінансування
- Високий рівень зайнятості	- Висока чутливість до зовнішніх шоків
- Значна частка у ВВП та податках	- Недостатній рівень цифровізації у багатьох
- Високий рівень підприємницької ініціативи	- Складність з експортною діяльністю
Можливості	Загрози
- Державні та міжнародні програми підтримки	- Воєнні ризики і руйнування інфраструктури
- Розвиток внутрішнього ринку	- Зростання вартості ресурсів і логістики
- Вихід на нові експортні ринки	- Потенційне зниження купівельної спроможності
- Діджиталізація і релокація виробництва	- Трудова міграція і дефіцит кадрів

Найбільше потерпали підприємці в Східних і Південних регіонах: за оцінками досліджень, 18,2% бізнесів на Сході та 12,7% на Півдні були вимушені призупинити роботу на рік чи більше. Галузі з найбільшими втратами - будівництво, транспорт, громадське харчування та туризм.

Водночас більш витривалими виявилися ІТ-сектор і агропромисловість, які за умов війни втратили значно менше підприємств. Як наслідок дестабілізації малого бізнесу, у перші місяці війни спостерігалось зростання безробіття та падіння обсягів виробництва. Наприклад, дослідження UNDP засвідчило, що на початку 2024 року змінився фінансово-економічний стан більшості компаній: якщо до 24 лютого 2022 року лише близько 22% бізнесів оцінювали стан як “поганий” або “задовільний”, то наприкінці 2023-го так оцінили свій стан уже 78,1% підприємств.

Водночас з часом більшість МСБ адаптувалася до воєнних умов. За даними UNDP, до кінця 2023 року майже 91% українських підприємств уже відновили роботу після початку війни (у червні 2022 року під загрозою закриття або паузи перебувало близько 47% фірм). Індекс бізнес-активності (UBI) у травні 2024-го досяг 43,7 (з 100 можливих), що свідчить про певне зростання оптимізму порівняно з попередніми місяцями. Опитування показують, що до 2024 року близько 80% підприємців МСБ планують розширювати бізнес і залучати додаткові ресурси у розвиток, хоча й наголошують, що значна частина інвестицій досі відбувається коштом власних заощаджень. Таким чином, навіть у складних воєнних умовах лєвова частка українських МСБ переорієнтувалася на внутрішній ринок і продовжує функціонувати, а відновлення їхньої діяльності стало одним із ключових чинників підтримки економічної стабільності [7] .

Кількісні показники сектору МСБ підтверджують його переважну роль у сучасній економіці. За даними Держстату України, у 2022 році налічувалося приблизно 1,7 млн малих і середніх підприємств (без врахування окупованих територій). Це майже увесь масив зареєстрованих підприємств: за оцінками UNDP, ММСП становлять 99,98% всіх суб’єктів господарювання. Структурно більшість цього сектору - це малі фірми (~95%), на середні припадає близько 5%.

За зайнятістю МСБ традиційно є «головним роботодавцем» країни.

Згідно з дослідженнями, у 2022 році в секторі МСБ було зайнято близько 6,1 млн осіб, що становило 82% усіх працівників, зайнятих на підприємствах. При цьому найбільша частка працівників - 2,6 млн - припадала на середні підприємства, які стали одним із локомотивів відновлення економіки після шоку 2022 року. Загалом же до початку війни в МСБ працювало близько 7 млн громадян, що підтверджує оцінку про ~7 млн робочих місць у секторі. Вимірюючи внесок у ВВП, офіційні джерела констатують, що МСБ формує близько 60% національного продукту (іноді більшу частину), а з урахуванням виробництва, пов'язаного з ММСП, - до 64% валової доданої вартості економіки.

Важливим є й податковий вплив: зазначається, що на МСБ припадає приблизно 40% податкових надходжень бюджету. Ці кошти значною мірою використовуються для забезпечення оборонних потреб країни під час війни. Нарешті, варто відзначити динаміку і географію: за новими даними, близько 57% підприємств МСБ працюють виключно на внутрішньому ринку, а майже половина вже залучені або планують вийти на експортні ринки. Це означає, що незважаючи на воєнні ризики, чимало українських МСБ будують плани розширення і диверсифікації своєї діяльності.

Загалом, навіть після втрат 2022 року сектор малого і середнього бізнесу залишається критично важливим для економіки України. Він не лише є фундаментом зайнятості та бюджету, але й демонструє високу гнучкість і стійкість - багато підприємств адаптувалося до нового режиму роботи, повернулося до діяльності та готується до подальшого відновлення у 2024-2025 роках. У світлі цього перед урядом і суспільством постають завдання підтримати МСБ відповідними політиками та програмами, аби відновлення їх потужностей забезпечило більш швидке і рівномірне відновлення національної економіки в цілому [5] .

1.3 Особливості кредитування малого і середнього бізнесу в Україні

У роки становлення незалежності України банківська система перебувала у напівруїнах: інфляція, економічні кризи та незрозумілі правові умови зробили банківське кредитування малих приватних підприємств практично відсутнім. Лише наприкінці 1990-х - на початку 2000-х років банки почали повільно нарощувати можливості кредитування бізнесу. Однак перебудова банківського ринку і постійні кризи (2008, 2014 роки) утримували ставки на високому рівні і формували жорсткі вимоги до застави і платоспроможності. Сектор малих і середніх підприємств (МСБ) розвивався швидко, але фінансові послуги для нього залишалися обмеженими. Навіть у 2010-х роках тільки невелика частина МСБ мала доступ до банківських позик - більшість бізнесів уникала кредитів через страх бюрократії та не вигідних умов. За даними преси, лише 7-10% ФОП та власників малого бізнесу активно користуються банківськими кредитами, оскільки підприємці досі часто бояться складних процедур, відмов чи неясних вимог. Банки ж диктували високі процентні ставки - у 2020-2024 роках через війну і ризики первинні ставки кредитування часто перевищували 20% річних, що робило позики малодоступними для багатьох підприємств [1].

З початку 2020 року влада запровадила спеціальні державні програми, щоб стимулювати кредитування МСБ. Однією з найвідоміших стала програма «Доступні кредити 5-7-9%», започаткована з ініціативи Президента та Кабміну саме для підтримки малого бізнесу. За цією програмою підприємці можуть отримати кредити до 50 млн грн на термін до 3-5 років під пільгові ставки 5-9% (частина вартості кредиту компенсується державою), при цьому ставка може знижуватися до 5% за умови створення нових робочих місць. З лютого 2020 року до кінця 2024-го підприємці вже отримали понад 103,7 тисячі таких пільгових кредитів на загальну суму близько 360 млрд грн. Лише за 2024 рік було видано 24 746 кредитів на

93,1 млрд грн. Програма активно перефокусувалася з витратних цілей (зароди компенсації підприємцям втрат) на підтримку інвестиційного розвитку: нові кредити насамперед спрямовуються на модернізацію виробництва, енергоефективні проєкти, відновлення пошкоджених об'єктів і створення продукції з високою доданою вартістю. Станом на кінець 2024 року до «5-7-9%» долучилися 46 банків: найбільшу кількість кредитів видали ПриватБанк (48,2 тис.), Ощадбанк (15,8 тис.) та Укргазбанк (5,7 тис.) [6], [29]. Одночасно з «5-7-9%» держава підтримувала МСБ і через інші інструменти. Державна програма портфельних гарантій (її реалізує Міністерство фінансів та Укресімбанк) надає часткові держгарантії під кредити бізнесу. За цією схемою держава гарантує до 70% зобов'язань позичальника, що особливо актуально для підприємців без достатньої застави чи кредитної історії. З грудня 2020 року по квітень 2024-го банківським сектором видано понад 111,8 млрд грн кредитів під державні гарантії (35 069 позик), з них понад 3,9 млрд грн - лише у березні 2024-го. Така програма розрахована на тих підприємців, які не можуть отримати звичайний кредит через брак застави або відсутність кредитної історії. Крім того, діють пілотні і регіональні програми, кредити для енергоефективності, спеціальні урядові комплекси підтримки (наприклад, сертифіковані фонди, гарантійні фонди при ОДА тощо). Міжнародні партнери також долучилися до фінансування МСБ: наприклад, на 25-річній основі працює Німецько-Український фонд (BDF), який із 2020 року співпрацює з понад 40 банками у рамках програми «5-7-9%», надаючи узгодження відсоткових ставок і гранти. У воєнний період обсяги потреби у фінансуванні зросли, і міжнародні організації почали фінансувати розвиток банківських кредитів МСБ (загалом через BDF з початку війни на підтримку «5-7-9%» виділено понад 200 млн євро) [24].

Одним із найбільш активних кредиторів малого бізнесу в Україні є ПриватБанк. За даними Мінекономіки, «Приватбанк» видав най-більшу кількість пільгових кредитів за програмою «5-7-9%» - близько 48,2 тис. позик

від початку її дії. Крім участі у держпрограмах, ПриватБанк пропонує широкий спектр власних продуктів для ФОП і МСБ: кредитні лінії для поповнення оборотних коштів, інвестиційні кредити (зокрема під придбання устаткування), програми під заставу (напр. «КУБ» - «Країна Успішного Бізнесу») та сезонні «АгроКУБи» для сільгоспвиробників. Ставки за стандартною кредитною лінією ПриватБанку становлять близько 13% річних, але можуть знижуватись до 3-7% залежно від напрямів діяльності (для бізнесу в зоні бойового ризику діє 3% ставка, а за інвестиційними програмами - 7%). Мінімальний пакет документів і можливість пролонгації ліміту роблять ці кредити зручними; при цьому для отримання компенсації за «5-7-9%» клієнту достатньо мати рахунок у банку. Важливо, що ПриватБанк активно використовує цифрові інструменти: від онлайн-заявок на кредит у Приват24 до електронного документообігу та інтеграції з бухгалтерським ПЗ. ПриватБанк визнано кращим цифровим банком для МСБ в Україні за версією SME Banking Agency. Експерти підкреслюють «високий рівень цифрових сервісів для підприємців, зокрема можливості Приват24 для бізнесу - і в вебверсії, і в мобільному застосунку» [115]. Через приват24 бізнес-клієнти можуть підписувати договори електронно, вести інвойсинг, звітувати в податкову онлайн, користуватися SmartID (кваліфікований електронний підпис у смартфоні) та календарем податкових дедлайнів. Усе це спрощує процес кредитування: як зазначають банки, онлайн-заявка через сайт чи клієнт-банк із скорингом і цифровим підписом дозволяє отримати рішення за кілька годин. До того ж, ПриватБанк, як і інші, пропонує продукт «KUB/АгроКУБ» із збереженням застави та програму лізингу обладнання, даючи можливість малого бізнесу швидко масштабуватись.

Окрім ПриватБанку, низка великих установ активно кредитує підприємців. Так, державні банки - Ощадбанк і Укргазбанк - видають чимало пільгових кредитів через урядові програми: наприклад, Ощадбанк другий за кількістю кредитів за «5-7-9%». Новий онлайн-сервіс «ОщадБізнес» дозволяє

підприємцям подавати заявки дистанційно з попереднім рішенням за добу. Ощадбанк пропонує кредитні ліміти (оводрафти) під фіксовану ставку 18-19% річних і пільгові «Агрокредити» зі зниженою ставкою до 5 років. Укргазбанк разом з державною програмою кредитних гарантій забезпечує доступне фінансування аграрного сектору.

Серед приватних банків виділяються «банки - іноземці» і потужні місцеві групи. Raiffeisen Bank Aval традиційно пропонує кредити розвитку і інвестиційні позики для бізнесу (продукт «Розвиток»), а його мобільний застосунок «Raiffeisen Business» дозволяє підприємцю швидко оцінити кредитну пропозицію. ОТП Банк (ПУМБ) через маркетинговий брендинг виходить на малий бізнес разом із корпоративними фінансовими послугами. Альфа-Банк Україна запровадив спеціальний пакет «Бізнес-простір» під час воєнного стану, спрощуючи рахунки та платежі для ФОП. Чимало фінустанов видають короткострокові кредити та розстрочки під купівлю техніки через партнерські програми: банки співпрацюють із постачальниками обладнання, створюючи корпоративні фінансові продукти, що полегшують для МСБ доступ до активів. На ринку також з'являються нові гравці: наприклад, monobank пропонує бізнес-рахунок для ФОП зі зручним інтерфейсом та кредитним лімітом до 500 тис. грн (під 1,8% на місяць за використання).

У цілому «кредитний портфель» МСБ в Україні суттєво зріс. За даними банкірів, він виріс із 92 млрд грн у 2020 році до близько 160 млрд грн наприкінці 2023-го - майже вдвічі. Основним драйвером цього зростання стала держпрограма «5-7-9%». Більшість банків демонструють позитивну динаміку: так, Кредобанк і «Глобус» збільшили кредитні портфелі МСБ на 50-70% за рік, а ТАСкомбанк прогнозує подальшу конкуренцію між банками уже не тільки в рамках програми 5-7-9, але й за рахунок лізингу чи факторингу для малого бізнесу.

Незважаючи на численні програми та пропозиції банків, українські

підприємці й далі стикаються з ключовими перешкодами при отриманні кредитів. Одна з них - висока процентна ставка. В умовах війни рефінансування дороге, тож банки змушені пропонувати позики під великі відсотки. Додатково банки налагоджують скринінг позичальників і вимагають солідне забезпечення (нерухомість, транспорт, поручительство власника), через що багато ФОП та стартапів не відповідають стандартним критеріям. Інший бар'єр - адміністративна складність та невпевненість бізнесу. Як свідчать дослідження, більшість малих підприємств взагалі не розпочинають процедуру кредитування через страх бюрократії або невизначеність умов. Часто підприємці просто не обізнані про діючі програми чи не мають досвіду подання заявок.

Також проблема полягає у відсутності кредитної історії чи застави. Держава частково вирішує це через програми гарантій, проте довіра банків до «новачків» залишається низькою. Багато підприємців не мають оформлених і стабільних фінансових звітів, а ризик неповернення кредиту підвищений у період економічної нестабільності. Війна і спад платоспроможності населення додали невизначеності, а відсутність пільгового лізингу чи дебетування ще ускладнює доступ до оборотних ресурсів. Згідно з асоціацією банків, через воєнні ризики банки можуть надавати кредити лише за дуже високих ставок, що відштовхує багатьох МСБ.

Таким чином, незважаючи на історичний розвиток та численні ініціативи, кредитування МСБ в Україні залишається складним балансом між необхідною фінансовою підтримкою і ринковими ризиками. Державні програми зробили позики доступнішими і знизили частку реальних кредитних відмов, але конструкція залишається далекою від ідеальної. Для повноцінного кредитування МСБ потрібні подальші реформи: поглиблення фінансової грамотності бізнесу, розширення гарантійних схем, зниження бюрократичних бар'єрів і розвиток альтернативних інструментів

фінансування.

Отже, у першому розділі досліджено ключові теоретичні засади банківського кредитування як одного з основних фінансових інструментів сучасної ринкової економіки. Визначено, що банківське кредитування — це не лише механізм тимчасового переміщення грошових ресурсів, а й складна система правових, фінансових та аналітичних процедур, які забезпечують ефективне функціонування фінансової системи та сталий розвиток економіки.

Зокрема, з'ясовано, що банківські кредити виступають важливим джерелом фінансування для юридичних і фізичних осіб, сприяють розвитку підприємництва, підтримці ліквідності та реалізації інвестиційних проєктів. Особливе значення має кредитування малого і середнього бізнесу, адже саме цей сектор забезпечує значну частку ВВП України, зайнятості населення та податкових надходжень. Проте доступ МСБ до фінансових ресурсів часто обмежується через високі ризики, відсутність достатнього забезпечення, або нестачу кредитної історії.

Також у межах розділу розкрито сутність кредитного договору, проаналізовано принципи банківського кредитування (зворотність, строковість, платність, забезпеченість, цільове використання), класифікацію кредитів, роль оцінки кредитоспроможності, а також окреслено основні ризики, пов'язані з кредитною діяльністю. Наголошено на важливості кредитної політики банків, внутрішнього контролю та дотримання вимог Національного банку України для забезпечення фінансової стабільності.

Таким чином, банківське кредитування є невід'ємним елементом функціонування економіки, що виконує не лише ресурсну, а й регуляторну та стимулюючу функції. Його ефективність безпосередньо залежить від прозорості процедур, професійності учасників кредитного процесу та стабільності фінансово-правового середовища.

РОЗДІЛ 2

СТАН БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ЗА ПЕРІОД 2022-2024 РР.

2.1. Динаміка обсягів кредитування малого і середнього бізнесу в Україні

У 2022-2024 роках динаміка кредитування малого і середнього бізнесу в Україні демонструвала стійке зростання, незважаючи на складну економічну ситуацію, спричинену повномасштабною війною. Банківський сектор поступово відновлював свою активність, і фінансування підприємств малого та середнього бізнесу (МСБ) стало одним із ключових напрямів підтримки економіки.

У 2022 році, в перший рік повномасштабного вторгнення, обсяги кредитування МСБ суттєво скоротилися через загальну економічну нестабільність, руйнування логістичних ланцюгів, втрату ринків збуту та зниження платоспроможності підприємств. У цей період банки були вкрай обережними у видачі нових кредитів, зосередившись переважно на реструктуризації вже наданих позик та обслуговуванні постійних клієнтів. Основним джерелом підтримки бізнесу стали державні програми, зокрема ініціатива «Доступні кредити 5-7-9%», завдяки якій підприємці могли отримати фінансування на пільгових умовах. За підсумками 2022 року, частка таких пільгових кредитів у загальному обсязі позик для МСБ сягнула понад 40%, тоді як загальний обсяг нових кредитів залишався на довоєнному мінімумі.

Починаючи з 2023 року, ситуація почала поступово покращуватися. За оцінками, портфель кредитів для МСБ зріс приблизно на 15,9% порівняно з 2022 роком. Зростання було зумовлене частковою стабілізацією економіки,

активізацією державної підтримки, а також адаптацією бізнесу до умов воєнного часу. Частка МСБ у загальному корпоративному кредитному портфелі банків поступово зросла до приблизно 55%, а банки почали більш активно пропонувати кредитні продукти для підприємців. Програма «5-7-9%» залишалася важливим інструментом кредитування, хоча її частка поступово зменшувалася на тлі зростання попиту на ринкові кредити.

У 2024 році тенденція до зростання кредитування малого і середнього бізнесу продовжилася і навіть прискорилося. За даними Національного банку України, приріст чистих гривневих кредитів МСБ склав 22,1% за рік. Це свідчить про активізацію бізнес-діяльності та зростання довіри до банківської системи. Частка кредитів МСБ у загальному портфелі корпоративного кредитування досягла 60,2%, що є рекордним показником за останні роки. Цей факт свідчить про те, що банки дедалі більше орієнтуються саме на малий і середній бізнес як надійного та перспективного позичальника.

Водночас частка пільгових кредитів у 2024 році зменшилася до 33,7%, що вказує на зростання ролі ринкових інструментів у фінансуванні підприємництва. Це може бути свідченням поступового переходу до більш стабільного, самостійного функціонування ринку кредитування без значної державної підтримки. З початку повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року і до 2024 року в межах програми «5-7-9%» було видано понад 44 тисячі кредитів на загальну суму понад 177 мільярдів гривень, що у 1,5 раза перевищує обсяги попередніх трьох років.

Попит на кредити за державною програмою залишається високим - у 2024 році очікується, що бізнес звернеться за фінансуванням на суму 100-150 мільярдів гривень, з імовірною кількістю нових позик до 60 тисяч. Найактивнішими користувачами таких кредитів є підприємства сільського господарства, які отримують близько 39% загального обсягу, а також компанії, що працюють у сфері торгівлі (33%) та промисловості (12%).

Структура кредитування МСБ також змінюється: дедалі більшу частку

займають довгострокові кредити, терміном понад три роки. У 2024 році їхня частка досягла 25,2%, що свідчить про зростання інвестиційної активності бізнесу та його намірів розширювати виробництво. Особливо помітним є зростання обсягів кредитування в аграрному секторі, харчовій промисловості, оптовій торгівлі та машинобудуванні - галузях, які мають значний експортний потенціал або важливі для внутрішнього забезпечення.

Таблиця 2.1

Динаміка кредитування МСБ в Україні 2022-2024 рр.

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Обсяг кредитів МСБ (грн)	110 млрд грн	130 млрд грн	158 млрд грн
Приріст кредитного портфеля МСБ	-	+15,9%	+22,1%
Частка МСБ у портфелі корпоративних кредитів	50%	55%	60,2%
Кількість кредитів за програмою «5-7-9%» (накопичено з 2020 року)	30 000	37 000	понад 44 000
Сума кредитів за програмою «5-7-9%» (з 24.02.2022)	100 млрд грн	135 млрд грн	понад 177 млрд грн
Частка кредитів «5-7-9%» у портфелі МСБ	понад 40%	35%	33,7%
Очікуваний попит на «5-7-9%» (нові кредити)	-	80-100 млрд грн	100-150 млрд грн
Галузі з найбільшим обсягом кредитування	Сільське господарство, торгівля	Додались: харчова промисловість	Машинобудування, торгівля
Частка довгострокових кредитів (>3 років)	18% (оцінка)	21%	25,2%
Середня ставка для МСБ (гривня, реальна)	10-14% (пільгова), 20% (ринкова)	18-20%	19-21%

Джерело: Авторська розробка на підставі аналізу: Програма розвитку ООН (UNDP) та Звітів про фінансову стабільність, [13, 14]

Протягом 2022-2024 років ринок кредитування малого та середнього

бізнесу (МСБ) в Україні демонструє поступове, але стабільне зростання. Відновлення економічної активності після початку повномасштабної війни супроводжується нарощуванням банками обсягів кредитування, особливо у сфері МСБ, яка є ключовою для забезпечення гнучкості, інноваційності та зайнятості в економіці.

У 2022 році спостерігалось падіння активного банківського кредитування через високі ризики, невизначеність та форс-мажорні обставини воєнного часу. Кредити видавалися переважно в межах державних програм, особливо «5-7-9%», які виступили як стабілізуючий інструмент. Банки були вкрай обережними, і лише невелика частина МСБ могла отримати нове фінансування.

У 2023 році намітилася позитивна динаміка. Ріст на рівні близько 15,9% відображає початок відновлення економіки, зростання адаптаційної здатності бізнесу до нових умов, а також посилення ролі банківського сектора в процесах підтримки підприємництва. З'явився попит на ринкові кредити, зменшилася залежність від держпрограми, а частка довгострокового фінансування почала зростати. Це свідчить про повернення інвестиційного характеру кредитування, особливо в галузях, що демонструють стабільні прибутки навіть в умовах війни.

У 2024 році тенденція зростання значно посилилася. Кредитний портфель МСБ виріс ще на 22,1%, що свідчить про зміцнення бізнес-середовища та зростання довіри до банків. Частка МСБ у загальному портфелі корпоративного кредитування досягла рекордного рівня - понад 60%. Водночас зменшення ролі державної програми «5-7-9%» (до 33,7% у структурі кредитів) є позитивним сигналом, що ринок стає самодостатнім і менш залежним від бюджетних дотацій. Це говорить про активізацію здорової конкуренції серед банків за клієнтів та розширення лінійки ринкових кредитних продуктів [11].

Також помітне збільшення частки довгострокових кредитів (понад 3

роки) до 25,2% - це ознака того, що підприємці не просто шукають короткострокову підтримку, а інвестують у розширення бізнесу, модернізацію, технології, логістику. Особливо це характерно для таких секторів, як агробізнес, харчова промисловість, оптова торгівля та машинобудування, що орієнтовані як на внутрішній ринок, так і на експорт.

Беручи до уваги позитивну динаміку попередніх років, а також стратегії НБУ щодо стимулювання кредитування реального сектору, можна сформулювати зміни, що відображено у таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Прогнозовані показники кредитування МСБ на 2025 р.

Показник	Прогноз на 2025 рік
Приріст кредитного портфеля МСБ	+18-22%
Обсяг кредитів МСБ	185-195 млрд грн
Частка МСБ у портфелі юр. осіб	63-65%
Частка кредитів «5-7-9%»	25-30% (далі спадатиме)
Частка довгострокових кредитів	28-30%
Основні галузі зростання	Агро, переробка, логістика, ІТ, виробництво
Можливі ризики	Ескалація бойових дій, інфляція, падіння попиту на експорт

Джерело: Авторська розробка на підставі аналізу: Програма розвитку ООН (UNDP) та Звітів про фінансову стабільність, [13, 14]

Очікується, що в 2025 році кредитування малого та середнього бізнесу продовжить зростати завдяки поступовій макроекономічній стабілізації, відновленню довоєнних ланцюгів постачання, а також розширенню участі МСБ у програмах відновлення України. Банки все більше конкуруватимуть за підприємців за допомогою інноваційних фінансових продуктів, цифровізації послуг та гнучких умов кредитування.

Загалом, упродовж 2022-2024 років відбувся поступовий, але впевнений перехід від екстреної підтримки бізнесу до більш ринкової моделі

банківського фінансування. Цей процес супроводжується нарощуванням довіри між підприємцями та банками, диверсифікацією кредитних продуктів та розвитком фінансової інфраструктури. Український банківський сектор демонструє готовність відігравати активну роль у відновленні економіки, а малий і середній бізнес - здатність до адаптації, розвитку й ефективного використання кредитних ресурсів навіть у складних умовах.

2.2. Структура кредитування за видами бізнесу та регіонами

У період 2022-2024 років структура кредитування малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні зазнала суттєвих змін, зумовлених впливом війни, адаптацією державних програм підтримки та змінами в економічному середовищі. Ці трансформації відображаються як у галузевому, так і в регіональному розподілі кредитних ресурсів.

Галузевий розподіл кредитування. Програма «Доступні кредити 5-7-9%» стала ключовим інструментом підтримки МСБ. З лютого 2022 року до початку 2024 року за цією програмою було видано понад 44 тисячі кредитів на суму понад 177 мільйонів гривень, що в 1,5 раза перевищує кількість кредитів, виданих у період з 2020 по лютий 2022 року.

Галузевий розподіл кредитів свідчить про домінування сільського господарства, на яке припадає 39% від загальної кількості виданих кредитів (31,2 тис. кредитів на суму 130 млрд грн). Сфера торгівлі займає друге місце з 33% (майже 26 тис. кредитів на майже 69 млрд грн), а промисловість - третє з 12% (9,2 тис. кредитів на суму 43,8 млрд грн).

У 2024 році спостерігається зростання попиту на інвестиційні кредити, зокрема на придбання основних засобів, таких як сільськогосподарська техніка, медичне обладнання та спеціалізований транспорт. Очікується, що частка таких інвестиційних цільових кредитів складе понад 70% від

загального обсягу нових позик.

Регіональний аналіз показує, що найбільші обсяги кредитування спостерігаються в Києві, Львівській, Дніпропетровській, Київській, Одеській та Харківській областях. Ці регіони демонструють активну участь у програмі «5-7-9%», що свідчить про високий рівень підприємницької активності та доступність фінансових ресурсів для МСБ.

У 2024 році реалізація програми стала більш адресною з вектором на підприємців у тих галузях економіки, які ще не відновилися після широкомасштабного вторгнення та здійснюють свою діяльність у регіонах з високими військовими ризиками [14].

Таким чином, структура кредитування МСБ в Україні у 2022-2024 роках характеризується активною участю держави через програму «5-7-9%», домінуванням сільського господарства у галузевому розподілі та концентрацією кредитних ресурсів у найбільш економічно активних регіонах країни.

Аналізуючи структуру кредитування малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні за 2022-2024 роки, можна виокремити кілька ключових висновків і тенденцій, що мають як економічне, так і соціальне значення.

1. Домінування сільського господарства у кредитуванні
Те, що майже 40% усіх кредитів припадає саме на агросектор, є цілком логічним і очікуваним. Після початку повномасштабної війни саме аграрна галузь виявилася найстійкішою з огляду на зовнішній попит (експорт), внутрішню потребу в продовольстві та географічну розосередженість, яка зменшує ризики. В умовах порушених логістичних ланцюгів, дефіциту пального і техніки, аграріям був критично потрібен обіговий капітал, і держава на це оперативно зреагувала. Програма «5-7-9%» стала для агробізнесу фактично фінансовим рятувальним колом [32].

2. Сильні позиції торгівлі і промисловості
33% кредитів у торгівлю та 12% у промисловість відображають спроби

стабілізувати споживчий ринок і відновити виробництво. Бізнес у торгівлі швидко адаптується, тому кредити тут швидше обертаються. Промисловість же - капіталомістка галузь, тому й потребує більших ресурсів, але й ризики тут вищі, особливо в умовах війни. Саме тому банки менш охоче кредитують виробництво, що стримує його відновлення.

3. Регіональний дисбаланс.

Концентрація кредитів у західних, центральних і частково південних регіонах (Київ, Львів, Дніпро, Одеса) пояснюється безпечнішими умовами ведення бізнесу та вищою фінансовою культурою підприємців у цих регіонах. У прикордонних або тимчасово окупованих регіонах банківське кредитування практично паралізоване, що створює ризики подальшої економічної депресії на цих територіях. Це потенційно загрожують поглибленням соціально-економічної нерівності між регіонами.

4. Зміна характеру кредитування - з обігового на інвестиційне
У 2024 році спостерігається зростання інтересу до довгострокових інвестиційних кредитів. Це свідчить про те, що бізнес починає бачити перспективу розвитку, а не просто виживання. Інвестиції в основні засоби, модернізацію, нові технології говорять про намагання готуватися до повоєнного економічного відновлення.

Таблиця 2.3

Кредитний портфель за видами діяльності (станом на 01.04.2024)

Вид діяльності	Частка в кредитному портфелі (%)	Частка непрацюючих активів (%)
Оптова торгівля	21,7%	77,08%
Роздрібна торгівля	15,5%	77,08%
Сільське господарство	14%	15,65%
Комунальні послуги	8,4%	-
Операції з нерухомим майном	7,2%	76,53%
Інші	33,2%	-

Джерело: Асоціація українських банків [23]

Ці тенденції сигналізують про поступове, але впевнене повернення підприємницької активності навіть попри війну. Держава стала активним гравцем у кредитному процесі, частково компенсуючи високі ризики для банків. Сама банківська система, попри складну ситуацію, демонструє адаптивність і стабільність.

Така ситуація склалась завдяки впливу таких факторів:

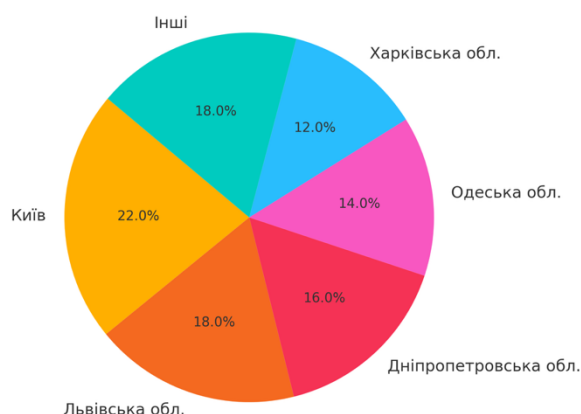
- Високий попит з боку агросектору.
- Збереження життєздатності бізнесу в центральних і західних регіонах.
- Активна державна політика підтримки (субсидування відсоткових ставок, гарантії).
- Потреба у заміщенні зруйнованих чи втрачених виробничих потужностей.

Післявоєнна відбудова: найбільше зростання очікується саме в промисловості й будівництві. Тут можливий сплеск кредитування.

Фінансове навантаження на бюджет: подовження дії програм компенсацій вимагатиме від держави сталого джерела фінансування.

Розподіл кредитування за галузями (2022–2024)

Розподіл кредитування за регіонами (2022–2024)

Джерело: «Звіт про фінансову стабільність» НБУ, АУБ [14, 15]

Рисунок 2.2. Розподіл кредитування за галузями та регіонами.

На основі аналізу структури кредитування малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні за 2022-2024 роки можна зробити такі узагальнені висновки:

Український сектор МСБ, попри серйозні виклики, пов'язані з війною, демонструє вражаючу адаптивність та стійкість. Найбільша частка кредитів припадає на аграрний сектор, що логічно пояснюється як його експортною орієнтованістю, так і критичною роллю у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Торгівля та промисловість залишаються важливими напрямками, однак мають вищий рівень непрацюючих активів, що сигналізує про більші ризики та обмежену рентабельність у нинішніх умовах.

Географічна концентрація кредитів у Києві, Львівській, Дніпропетровській, Одеській та Харківській областях вказує на зміщення економічної активності в більш стабільні регіони. Водночас частина країни, особливо східні та південні регіони, залишаються фактично виключеними з активного фінансового обороту, що створює ризики довготривалої економічної депресії в цих територіях.

Також важливо відзначити, що структура кредитування поступово змінюється - від короткострокових обігових кредитів до інвестиційних ресурсів, що свідчить про перехід бізнесу від фази виживання до поступового розвитку й підготовки до повоєнного відновлення. Це відкриває перспективи для зростання, однак потребує продовження державної підтримки, особливо у вигляді програм зниження кредитних ставок, державних гарантій та залучення міжнародного фінансування.

У цілому, кредитування МСБ в Україні відіграє ключову роль у збереженні економічної активності, працевлаштування та відновлення країни, і його подальший розвиток має стати одним із пріоритетів як національної політики, так і зовнішньої фінансової допомоги.

2.3. Порівняльний аналіз умов банківського кредитування в Україні та в країнах ЄС

Порівняльний аналіз умов банківського кредитування в Україні та країнах Європейського Союзу виявляє не лише відмінності в рівнях розвитку банківських систем, а й глибші структурні розбіжності у філософії фінансування бізнесу, регуляторному підході та ролі держави у підтримці підприємництва. В Україні банківське кредитування досі лишається інструментом із суттєвими обмеженнями, зумовленими як економічними, так і політичними ризиками. Система працює у складних умовах - макроекономічна нестабільність, висока інфляція, воєнні дії та непередбачуваність податкової політики створюють ситуацію, коли і банки, і позичальники оперують у зоні підвищених ризиків. Це формує жорсткіші вимоги до застав, коротші строки кредитування і вищі процентні ставки. У результаті, навіть формально доступні кредити фактично залишаються недосяжними для багатьох малих та середніх підприємств, які не мають потужного фінансового резерву чи активів для забезпечення.

На відміну від цього, банківські системи країн ЄС працюють у рамках стабільного фінансового середовища, з чіткими та довгостроково прогнозованими правилами. Кредитування малого та середнього бізнесу в Європі розглядається не лише як інструмент отримання прибутку для банку, а як частина державної політики підтримки економіки. У країнах ЄС особливо розвинена система державних і наднаціональних гарантій - Європейський інвестиційний банк, фонди підтримки МСП, а також національні програми субсидування відсоткових ставок активно покривають частину ризиків. Крім того, банки працюють у середовищі низьких ключових ставок центральних банків, що дозволяє формувати доступні кредитні продукти зі ставками у межах 2-5% річних. Фінансування, як правило, носить довгостроковий характер, а акцент робиться не лише на забезпеченні, а й на

бізнес-моделі, сталості грошового потоку, потенціалі підприємства до зростання.

Іще одна важлива відмінність - цифрова інфраструктура і рівень довіри. У Європі значна частина бізнесу має кредитну історію, користується аналітичними сервісами для управління фінансами, а самі банки активно застосовують інструменти скорингу, аналізу даних та автоматизації рішень. У той час як в Україні, особливо в сегменті мікро- та малих підприємств, кредитна історія часто або відсутня, або фрагментована, що значно ускладнює банківську оцінку. Рівень довіри до банківської системи також суттєво нижчий, що обмежує попит на фінансові послуги навіть тоді, коли вони є на ринку.

Таким чином, ключова різниця між Україною та країнами ЄС у сфері банківського кредитування полягає не стільки в окремих параметрах продуктів, скільки в загальній екосистемі: на Заході вона спрямована на сприяння розвитку бізнесу через довіру, доступність і структурну підтримку, тоді як в Україні вона ще перебуває у фазі боротьби з ризиками, обмежень і обережного відновлення. Цей контраст створює виклики для українських підприємців, але водночас окреслює вектор майбутніх реформ і можливостей для гармонізації з європейськими стандартами.

Порівняння України: попри складні обставини, український банківський сектор демонструє стійкість. Згідно з даними Національного банку України, чисті гривневі кредити бізнесу зростають протягом 1,5 року поспіль, збільшившись на 22,1% у 2024 році. Малі та середні підприємства (МСП) складають понад 60% цього портфеля [8].

Державна програма «5-7-9%» стала ключовим інструментом підтримки МСП. До кінця 2023 року вона охоплювала понад 25% усіх банківських кредитів, з особливим акцентом на аграрний сектор (39% виданих кредитів), торгівлю (33%) та промисловість (12%) [14].

Однак, рівень проблемних кредитів (NPL) залишається високим - 37,7%

станом на листопад 2023 року, хоча спостерігається поступове зниження. Програма «5-7-9%» демонструє кращу якість портфеля з рівнем NPL близько 9% у квітні 2023 року [11].

Країни ЄС: у країнах ЄС банківське кредитування відбувається в умовах стабільного макроекономічного середовища. У 2024 році кредитні стандарти для підприємств залишалися жорсткими, особливо в секторах комерційної нерухомості та будівництва. Проте, зниження ключових ставок Європейського центрального банку сприяло зростанню попиту на кредити, зокрема серед домогосподарств.

Рівень проблемних кредитів у ЄС залишається низьким, що свідчить про ефективне управління ризиками та стабільність банківської системи.

Українська банківська система, попри виклики, демонструє адаптивність та здатність підтримувати економіку. Програма «5-7-9%» є прикладом ефективної державної підтримки МСП. Однак, високий рівень проблемних кредитів вказує на необхідність подальших реформ та вдосконалення механізмів управління ризиками.

У країнах ЄС стабільне середовище та ефективне регулювання сприяють доступності кредитування та низькому рівню ризиків. Це створює сприятливі умови для розвитку бізнесу та економічного зростання.

Для України важливо продовжувати інтеграцію з європейськими фінансовими стандартами, зміцнювати банківську систему та розширювати доступ до фінансування для бізнесу. Це сприятиме економічному відновленню та стійкому розвитку в майбутньому.

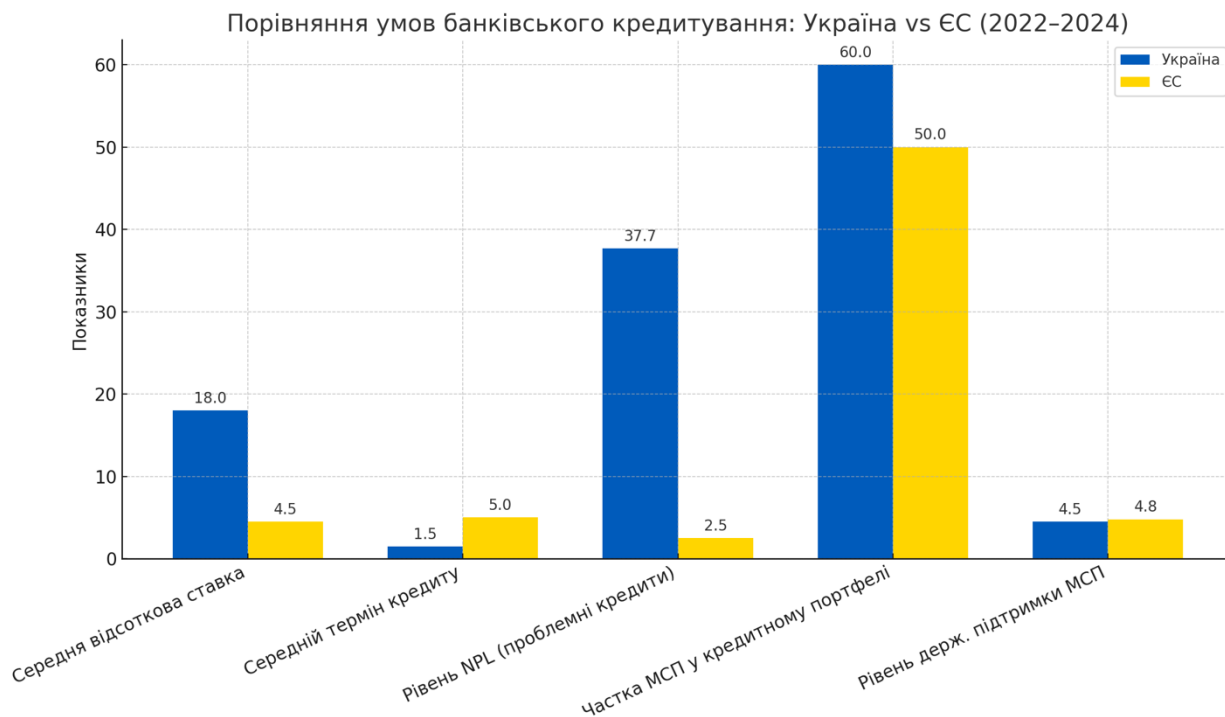

Рисунок 2.2. Порівняння умов кредитування в ЄС та в Україні.

Джерело: Авторська розробка на підставі [27; 8; 28]

Отже, на основі проведеного аналізу стану банківського кредитування малого і середнього бізнесу (МСБ) в Україні за 2022–2024 роки можна зробити низку важливих висновків. У цей період спостерігалось поступове, але впевнене відновлення кредитної активності, незважаючи на складні воєнні умови. У 2022 році банківський сектор зазнав сильного потрясіння через загальноекономічну невизначеність, що призвело до різкого скорочення нових кредитів, особливо ринкових. Основним інструментом підтримки бізнесу стала державна програма «Доступні кредити 5-7-9%», частка якої в загальному портфелі кредитів для МСБ тоді перевищувала 40%. Починаючи з 2023 року, ситуація почала покращуватися: кредитний портфель зріс майже на 16%, а банки почали активніше надавати фінансування. У 2024 році темпи зростання прискорилися ще більше (приріст понад 22%), а частка МСБ у корпоративному кредитуванні досягла рекордних 60,2%, що свідчить про відновлення довіри до банківської системи та активізацію підприємництва. Одночасно зменшилася частка

пільгових кредитів до 33,7%, що свідчить про поступовий перехід до більш самостійної, ринкової моделі фінансування. Зросла й інвестиційна спрямованість позик: частка довгострокових кредитів перевищила 25%, що свідчить про плани бізнесу на розвиток і модернізацію. Найбільшу активність у залученні кредитів демонструють підприємства агросектору (39% загального обсягу), торгівлі (33%) та промисловості (12%). Регіонально фінансування концентрується переважно у більш стабільних і економічно активних регіонах — Київ, Львів, Дніпро, Одеса — тоді як у прифронтових територіях банківська активність залишається низькою. Загалом, упродовж 2022–2024 років в Україні сформувалася тенденція переходу від екстреної антикризової підтримки до стабільного ринкового кредитування МСБ, що є позитивним сигналом для подальшого економічного відновлення країни [11].

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ

3.1. Проблеми на шляху розвитку кредитування МСБ

Розвиток кредитування малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні залишається однією з ключових передумов стабільного економічного зростання, диверсифікації економіки та підвищення конкурентоспроможності країни на глобальному ринку. Однак, попри визнану роль МСБ у формуванні валового внутрішнього продукту та зайнятості населення, цей сектор зіштовхується з численними системними бар'єрами на шляху до ефективного та сталого доступу до банківських кредитів.

Однією з фундаментальних проблем є високий рівень ризику, що асоціюється з кредитуванням МСБ. Для банківської системи України суб'єкти малого та середнього бізнесу часто сприймаються як клієнти з обмеженою кредитною історією, нестабільними джерелами доходів та незначними активами, які можуть бути використані як застава. У свою чергу, це ускладнює проведення глибокого аналізу платоспроможності позичальника і стимулює банки до встановлення завищених вимог щодо забезпечення. Особливо гостро ця проблема проявляється у випадку малих підприємств, які не мають можливості надати ліквідні активи чи гарантії для отримання позики.

Крім того, український банківський сектор характеризується обмеженістю довгострокових ресурсів, що робить кредитування інвестиційних проєктів МСБ складним завданням. Через високу вартість позикових ресурсів і нестабільну макроекономічну ситуацію банки орієнтовані переважно на короткострокове кредитування. У результаті

підприємці не можуть залучити фінансування для реалізації капіталомістких чи інноваційних ініціатив, що потребують тривалого періоду окупності. Нестабільність валютного курсу, інфляційні очікування та політичні ризики лише підсилюють ці структурні обмеження.

Ще однією суттєвою перешкодою є інформаційна асиметрія між банками та МСБ. Багато малих і середніх підприємств не ведуть прозорої бухгалтерської звітності, що є необхідною умовою для якісної оцінки фінансового стану позичальника. До того ж, в Україні відсутні повноцінні механізми доступу до централізованих баз даних про фінансову поведінку підприємств, особливо новостворених. Це знижує рівень довіри фінансових установ до потенційних позичальників і значно підвищує трансакційні витрати банків на попередню перевірку.

Особливу роль у гальмуванні розвитку кредитування МСБ відіграє також недостатній розвиток інституційного середовища. Йдеться про неефективність правової системи, пов'язану з тривалим і непередбачуваним процесом судового стягнення боргів. Неналежне функціонування системи забезпечення виконання зобов'язань, зокрема механізмів банкрутства, і відсутність ефективного захисту прав кредиторів формують негативні очікування у банків. Внаслідок цього ризики неповернення позик сприймаються як надмірні, що автоматично обмежує пропозицію кредитних ресурсів для малого та середнього бізнесу.

Окремо варто відзначити недостатній рівень фінансової грамотності підприємців, особливо в сегменті мікробізнесу. Брак знань щодо складання бізнес-планів, формування стратегії розвитку підприємства, управління ризиками та взаємодії з фінансовими установами знижує якість кредитних заявок та підвищує ймовірність їх відхилення. Це формує замкнене коло: підприємці не мають доступу до фінансування через відсутність досвіду, а відсутність досвіду зумовлена браком фінансових ресурсів для розвитку бізнесу.

Негативного впливу також зазнає кредитування МСБ через концентрацію банківського капіталу в руках кількох великих банків. У багатьох регіонах України спостерігається слабкий розвиток мережі банківських відділень, що ускладнює фізичний доступ підприємців до банківських послуг. Це особливо актуально для підприємств у сільській місцевості, де рівень банківської інфраструктури істотно нижчий, а мобільні або онлайн-сервіси ще не набули належного поширення серед малого бізнесу.

У контексті сучасних викликів, таких як війна, окупація частини територій та масові руйнування виробничої інфраструктури, проблеми кредитування МСБ лише загострюються. Підвищення військово-політичних ризиків змушує банки посилювати вимоги до позичальників, що фактично призводить до звуження доступу до кредитних ресурсів. Навіть за наявності державних програм підтримки - таких як часткове гарантування кредитів, компенсація відсоткових ставок або субсидовані кредити в рамках ініціативи "єРобота" - загальна економічна невизначеність стримує активність банків у роботі з МСБ.

Системною проблемою також є низька інвестиційна привабливість МСБ як сектора. Через високі трансакційні витрати, складність оцінки ризиків та обмежений потенціал масштабування бізнесу, багато банків вважають роботу з МСБ менш привабливою порівняно з великими корпоративними позичальниками. Відповідно, інструменти ризик-менеджменту, моделі скорингу та фінансові продукти часто не адаптовані під специфіку МСБ, що ускладнює взаємодію банків з цим сегментом.

Отже можна сформулювати такі основні проблеми:

1. Високий рівень кредитного ризику - МСБ сприймається банками як ненадійний сегмент через відсутність кредитної історії, нестабільність доходів та обмеженість забезпечення.
2. Дефіцит довгострокових і дешевих фінансових ресурсів - банки

переважно кредитують короткостроково через нестабільну економіку та високі процентні ставки.

3. Інформаційна асиметрія - відсутність прозорої звітності у МСБ та обмежений доступ банків до достовірної інформації про позичальників.
4. Низький рівень розвитку інституційного середовища - недосконалість судової системи, складність стягнення боргів, слабкий захист прав кредиторів.
5. Недостатній рівень фінансової грамотності підприємців - слабкі знання щодо підготовки документації, бізнес-планування, оцінки ризиків.
6. Обмежений доступ до банківської інфраструктури - особливо у регіонах та сільській місцевості, де відсутні банківські відділення або цифрові сервіси.
7. Підвищені макроекономічні та воєнні ризики - війна, окупація територій, руйнування інфраструктури та загальна економічна нестабільність.
8. Низька інвестиційна привабливість сектору МСБ для банків - складність масштабування, висока собівартість обслуговування, відсутність спеціалізованих продуктів.
9. Недостатня ефективність державних програм підтримки - існування програм не завжди компенсує загальні ризики та не стимулює активне кредитування МСБ банками.

Таким чином, Проблеми кредитування малого та середнього бізнесу в Україні мають системний і багатofакторний характер. Вони виникають як на мікрорівні - через обмеженість ресурсів, слабку фінансову грамотність підприємців та інформаційну непрозорість, - так і на макрорівні, де ключову роль відіграє нестабільність економіки, політичні та воєнні ризики, недосконалість законодавчої бази та інституційної підтримки. У сучасних умовах МСБ залишається недостатньо інтегрованим у банківську систему, що суттєво знижує його здатність до розвитку, інновацій та створення

робочих місць. Для подолання цих викликів необхідна комплексна державна політика, спрямована на зниження кредитних ризиків, розвиток гарантійних інструментів, реформу судової системи та стимулювання банків до роботи з МСБ. Лише в умовах конструктивної взаємодії держави, фінансових установ і самих підприємців можливо забезпечити стабільний розвиток цього стратегічно важливого сектору економіки.

3.2. Використання міжнародного досвіду для покращення умов кредитування

Використання міжнародного досвіду для покращення умов кредитування малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні є ключовим кроком до зміцнення фінансової системи та підтримки підприємництва. Розглянемо детальніше практики окремих країн, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

У Великій Британії уряд активно підтримує МСБ через програму Growth Guarantee Scheme, яка надає державні гарантії до 70% за кредитами для малого бізнесу. У квітні 2025 року було оголошено про додаткове фінансування в розмірі £500 млн для розширення цієї програми, спрямованої на підтримку підприємств, що постраждали від змін у глобальних тарифах. Програма дозволяє малим підприємствам отримувати кредити до £2 млн, що сприяє їхньому розвитку та інвестиціям у нове обладнання, розширення команди або зміцнення грошових потоків. (British Business Bank, Business Gateway Growth Hub) [25].

Ізраїль відомий своєю підтримкою інноваційного підприємництва. У 2023 році було створено Israel Emergency Loan Fund, який надає кредити малим підприємствам, що постраждали від війни та не мають доступу до традиційного банківського кредитування. Крім того, уряд активно підтримує

розвиток фінансових технологій (фінтех), що дозволяє малим підприємствам отримувати доступ до альтернативних джерел фінансування. [29]

Сінгапур впровадив Enterprise Financing Scheme (EFS), який об'єднує кілька програм фінансування для МСБ. Ця програма надає підтримку підприємствам на всіх етапах їхнього розвитку, включаючи фінансування обігового капіталу, інвестиції в обладнання та розширення за кордон. З 1 квітня 2024 року максимальний розмір кредиту за програмою EFS-WCL був підвищений до S\$500,000, що дозволяє малим підприємствам краще управляти своїми грошовими потоками.

У Південній Кореї діє одна з найбільших у світі систем державних гарантій для кредитів МСБ через Korea Credit Guarantee Fund (KODIT), який забезпечує гарантії на суму близько \$44 млрд. У 2025 році уряд оголосив про надання додаткових кредитних гарантій на суму 500 млрд вон (приблизно \$363,3 млн) для підтримки перспективних малих та середніх підприємств. Крім того, планується створення 30 центрів реструктуризації боргів для мікропідприємств, що сприятиме швидшому відновленню бізнесу в кризових ситуаціях. [30]

Мексиканський фінтех-стартап Verqor надає безготівкові кредити фермерам для придбання високоякісних сільськогосподарських ресурсів, покриваючи до 90% початкових витрат. Це дозволяє фермерам покращити врожайність та підвищити доходи, а також забезпечує ефективне використання кредитів і мінімізує ризики неповернення.

Індонезійська компанія Bababos підтримує малі виробничі підприємства, надаючи їм сировину та керуючи платежами через ескроу-рахунки. Це допомагає зменшити ризики неплатежів і забезпечує стабільність фінансування для малих виробників.

Ці приклади демонструють, що успішне кредитування МСБ можливе за умови активної участі держави, розвитку фінансових технологій та адаптації фінансових продуктів до потреб малого бізнесу. Україна може

врахувати ці практики для вдосконалення власної системи підтримки МСБ.

Україна вже перейняла частину міжнародного досвіду у сфері кредитування малого та середнього бізнесу (МСБ), але потенціал адаптації успішних практик інших країн значною мірою ще не вичерпаний. Спробуймо проаналізувати це детально.

Досвід, який Україна вже перейняла:

1. Державні програми гарантування кредитів
Україна реалізувала програму «Доступні кредити 5-7-9%», яка є аналогом гарантійних програм у Великій Британії та Південній Кореї. Ця ініціатива спрямована на зниження кредитного навантаження для МСБ за рахунок компенсації частини відсоткової ставки з бюджету. Програма частково перекриває ризики для банків, стимулюючи їх кредитувати МСБ.
2. Підтримка в умовах кризи
У 2022-2023 роках уряд запроваджував мораторій на перевірки, податкові пільги, а також надавав пільгові кредити для бізнесів, які втратили ринки або майно внаслідок війни. Цей досвід подібний до екстрених фондів у Ізраїлі, що підтримували підприємців у період військового конфлікту.
3. Цифровізація фінансових послуг. Україна зробила значні кроки у впровадженні цифрових сервісів: e-Data, e-PRO, Diia.Business. Завдяки цьому МСБ отримав доступ до державних послуг, інформації про підтримку, а також змогу подавати документи онлайн.

Досвід, який ще потрібно перейняти:

1. Системи державних гарантій (за прикладом KODIT у Південній Кореї)
Україна поки не має потужного інституційного механізму гарантування кредитів, що міг би забезпечити надійний захист банків від ризиків. Створення фонду з масштабним портфелем гарантій (до \$1-2 млрд) могло б кардинально змінити підхід банків до МСБ.

2. Кредитування на основі альтернативних даних (приклад - Verqor у Мексиці) Через слабку кредитну історію значна частина МСБ в Україні не має доступу до кредитування. Впровадження фінтех-рішень, які базуються на аналізі альтернативних даних (оборот, поведінка в CRM, витрати на рекламу, постачання), дозволить кредитувати навіть неформалізований бізнес.
3. Підприємницькі акселератори з фінансуванням (за зразком Сінгапуру та Ізраїлю) Україні бракує інтегрованих платформ, які об'єднують навчання, менторство, доступ до кредиту та інвестицій. У Сінгапурі держава активно залучає приватний капітал до таких ініціатив, створюючи стабільне середовище для зростання стартапів.
4. Профільні інститути підтримки бізнесу. У Південній Кореї чи Сінгапурі існують спеціалізовані агентства та банки розвитку, що займаються виключно МСБ. В Україні ж поки що підтримка йде через загальні механізми (наприклад, Міністерство економіки), без профільних структур, що глибоко занурені в проблематику.
5. Фінансова інклюзія через мобільні платежі. Україна має високий рівень цифровізації, але ще не використовує мобільні технології повноцінно для мікрокредитування. Просте підключення до кредиту через смартфон могло б стати революцією для дрібних підприємців.

Україна вже зробила важливі кроки у напрямку підтримки малого бізнесу, однак більшість системних практик - таких як масові кредитні гарантії, оцінка позичальників на основі нетрадиційних даних, розширення фінтеху в регіони, та створення бізнес-інкубаторів - залишаються нереалізованими. Для ефективного розвитку сектору МСБ Україна повинна активніше переймати інноваційний досвід Південної Кореї, Сінгапуру, Ізраїлю та країн Латинської Америки, адаптуючи його до власних реалій. Це дасть змогу не лише розширити доступ до фінансування, а й суттєво підвищити конкурентоспроможність українського підприємництва.

3.3. Пропозиції щодо удосконалення системи банківського кредитування малого і середнього бізнесу в Україні

Система банківського кредитування малого і середнього бізнесу (МСБ) в Україні залишається одним із ключових чинників економічного розвитку, оскільки МСБ створює значну частину ВВП, забезпечує зайнятість і сприяє конкуренції на ринку. Проте реалії сучасної кредитної політики та економічного середовища в Україні свідчать про наявність численних бар'єрів, які стримують ефективне фінансування цього сектору. Удосконалення системи банківського кредитування МСБ потребує комплексного підходу з урахуванням фінансових, регуляторних, інституційних та правових чинників.

Найбільшою проблемою є обмежений доступ МСБ до дешевих і довгострокових кредитів. Основними причинами цього є високі ризики, які банки асоціюють із малим бізнесом, недостатність прозорості фінансової звітності підприємств, відсутність ліквідного заставного майна та нестабільність макроекономічного середовища. Багато банків уникають активного кредитування МСБ через побоювання щодо повернення кредитів, особливо в умовах політичної та правової невизначеності.

Один з головних недоліків чинної системи - це відсутність ефективного державного стимулювання кредитування МСБ. Хоча в Україні існують програми підтримки, зокрема часткова компенсація відсоткових ставок або гарантії за кредитами (наприклад, програма «5-7-9%»), їхня ефективність обмежена через надмірну бюрократію, вузьку цільову аудиторію та обмежений бюджет.

Також важливим фактором, який стримує розвиток кредитування, є недосконалість законодавчого забезпечення кредитних відносин. Законодавство, яке регулює забезпечення зобов'язань (іпотеку, заставу, фінансовий лізинг), має прогалини, що дозволяє недобросовісним

позичальникам уникати відповідальності. Окрім того, тривалі та неефективні процедури стягнення боргів через суди створюють додаткові ризики для банків.

Закон «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» потребує глибокого перегляду в частині захисту прав кредиторів та спрощення процедур для малого бізнесу. Також варто вдосконалити інструменти оцінки кредитоспроможності підприємств з урахуванням специфіки МСБ, яка часто не може бути адекватно оцінена за стандартними банківськими критеріями.

Значною перешкодою є також дефіцит фінансової грамотності серед власників МСБ. Багато підприємців не мають достатнього розуміння банківських продуктів, що ускладнює процес взаємодії з банками. У результаті частина МСБ або не звертається за фінансуванням, або не відповідає критеріям банків навіть на початковому етапі оцінки.

В контексті аналітики, дані НБУ за останні роки свідчать, що частка кредитів МСБ у загальному портфелі банків поступово зростає, але залишається на низькому рівні порівняно з країнами ЄС. Середньозважена ставка для МСБ у гривні значно перевищує аналогічні показники для великого бізнесу або корпоративного сегменту. Крім того, банки здебільшого орієнтуються на клієнтів з уже доведеною історією, залишаючи поза увагою стартапи та мікропідприємства.

З метою удосконалення системи банківського кредитування МСБ в Україні слід вжити таких заходів:

По-перше, варто створити єдину державну установу або координуючий центр, який би займався розробкою, впровадженням і моніторингом політики підтримки МСБ у фінансовому секторі. Такий орган міг би стати посередником між банками і підприємцями, надаючи гарантії, технічну допомогу, навчальні програми.

По-друге, необхідно внести зміни до законодавства щодо процедур

банкрутства, заставного права та виконання судових рішень. Важливо спростити і прискорити процедури стягнення застави, зробити механізми продажу заставного майна прозорими і ефективними.

По-третє, на рівні регулятора варто розширити застосування механізмів ризик-орієнтованого нагляду, які дозволять банкам брати до уваги не лише традиційні фінансові індикатори, а й нетрадиційні джерела інформації про позичальника - наприклад, дані з податкових органів, платіжної дисципліни, навіть відгуки в електронній торгівлі.

Також слід розвивати систему кредитних рейтингів для МСБ, яка враховуватиме особливості цього сектору. Запровадження публічного національного реєстру кредитної історії з обов'язковим залученням МСБ до цієї системи дозволить зменшити асиметрію інформації між позичальниками та банками.

Крім того, банкам доцільно впроваджувати інноваційні продукти, такі як факторинг, краудфандинг-платформи з участю банків, фінансові онлайн-сервіси з автоматичним скорингом. Особливо перспективним є розвиток фінтех-сектору в кооперації з класичними банками для спрощення доступу до фінансування.

У підсумку, вдосконалення системи банківського кредитування МСБ в Україні повинно здійснюватися синхронізовано на кількох рівнях: законодавчому, регуляторному, інституційному та освітньому. Без цілісної політики, яка визнає МСБ стратегічним елементом національної економіки, досягти істотного прогресу в цій сфері неможливо. Лише за умов прозорих правил гри, ефективного правового захисту і підтримки з боку держави банки будуть готові інвестувати в цей сегмент економіки на сталих засадах.

У 2024 році банківське кредитування МСБ в Україні демонструє позитивну динаміку. Зокрема, гривневі кредити МСБ зросли на 25% у річному вимірі, а частка МСБ у кредитному портфелі банків досягла приблизно 60% . Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%» продовжує

відігравати ключову роль, забезпечивши 24 746 пільгових кредитів на суму 93,1 млрд грн у 2024 році

Попри це, існують виклики. Зокрема, високий відсоток непрацюючих кредитів у мікробізнесі (до 84,7%) свідчить про необхідність удосконалення механізмів оцінки кредитоспроможності та управління ризиками. Також, хоча відсоток підприємців, які вважають кредитування недоступним, зменшився до 42%, це все ще значна частка, що вказує на потребу в подальшому спрощенні доступу до фінансування [27].

Реформа процедур банкрутства та стягнення застави: Необхідно спростити та прискорити процедури стягнення заставного майна, що зменшить ризики для банків і зробить кредитування МСБ більш привабливим.

Вдосконалення законодавства про забезпечення зобов'язань: Потрібно усунути прогалини в законодавстві, які дозволяють недобросовісним позичальникам уникати відповідальності.

Розвиток системи кредитних рейтингів для МСБ: Створення національного реєстру кредитної історії з обов'язковим залученням МСБ допоможе зменшити інформаційну асиметрію між банками та позичальниками.

Підвищення фінансової грамотності підприємців: Запровадження освітніх програм для власників МСБ сприятиме кращому розумінню банківських продуктів і підвищить їхню здатність до ефективного фінансового планування.

Отже, у цьому розділі дослідження розглянуто комплекс проблем, що перешкоджають ефективному банківському кредитуванню малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні, а також можливі шляхи їх подолання з урахуванням міжнародного досвіду. З'ясовано, що ключовими бар'єрами для розвитку цього сегменту є високий рівень кредитного ризику, дефіцит довгострокових ресурсів, інформаційна асиметрія, інституційні недоліки,

низька фінансова грамотність підприємців, обмежений доступ до банківської інфраструктури, макроекономічна нестабільність і воєнні ризики. Значна частина цих проблем має системний характер і виникає як на рівні окремих підприємств, так і внаслідок недосконалості загальноєкономічної та правової системи. Попри існування державних програм підтримки, вони часто є недостатньо ефективними або не здатні компенсувати загальні ризики, які змушують банки уникати роботи з МСБ.

У другій частині розділу акцент зроблено на позитивному досвіді інших країн, зокрема Великої Британії, Ізраїлю, Сінгапуру, Південної Кореї, Мексики та Індонезії. В цих країнах держава відіграє активну роль у формуванні сприятливих умов для кредитування малого бізнесу, запроваджуючи масштабні програми державних гарантій, використовуючи альтернативні джерела даних для оцінки кредитоспроможності, стимулюючи розвиток фінансових технологій, створюючи бізнес-акселератори та профільні інститути підтримки. Частину цього досвіду Україна вже впроваджує, зокрема через програми «5-7-9%» та цифровізацію держпослуг, однак потенціал залишається значною мірою нереалізованим.

Подолання проблем кредитування МСБ в Україні потребує комплексного підходу: поглиблення фінансової інклюзії, впровадження сучасних технологій, створення спеціалізованих інституцій підтримки бізнесу, реформування судової системи та активного використання міжнародних практик. Лише через стратегічну взаємодію держави, банківського сектору та самого бізнес-середовища можливо забезпечити сталий розвиток цього критично важливого сегменту економіки.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було всебічно розглянуто питання банківського кредитування малого і середнього бізнесу (МСБ) в Україні в умовах воєнного стану, з акцентом на ключові аспекти, що визначають ефективність функціонування цього механізму фінансової підтримки.

Визначення поняття та сутності банківського кредитування дозволило сформулювати уявлення про кредит як форму надання коштів на умовах повернення, строковості та платності. Банківське кредитування розглядається як базовий інструмент залучення ресурсів для розвитку підприємницької діяльності, особливо в сегменті МСБ, що є найбільш залежним від зовнішніх джерел фінансування.

Розкриття ролі малого і середнього бізнесу в економіці України дало змогу підтвердити його системоутворююче значення. МСБ забезпечує близько 60% зайнятості, вагомо впливає на формування ВВП, сприяє диверсифікації економіки, розвитку конкуренції та регіонального підприємництва. Підкреслено, що МСБ є основою економічної стійкості, особливо в умовах кризи.

Опис особливостей кредитування малого і середнього бізнесу в Україні засвідчив низку проблем: обмежений доступ до фінансів через високі ризики, недостатній обсяг заставного забезпечення, недовіру з боку банків, зарегульованість процедур та слабкий рівень цифровізації банківських послуг. Воєнний стан лише загострив ці виклики, водночас стимулюючи державу до активізації програм підтримки.

Аналіз динаміки обсягів кредитування малого і середнього бізнесу в Україні у 2023–2024 роках показав помірне, але стійке зростання. Ключову роль у цьому відіграла державна програма «Доступні кредити 5-7-9%», яка, попри обмеження, стала основною формою антикризового фінансування підприємців. Водночас спостерігається тенденція до збільшення частки

інвестиційних позик, що свідчить про прагнення МСБ до модернізації та відновлення діяльності.

Розкриття структури кредитування за видами бізнесу та регіонами виявило, що найбільше кредитів спрямовується в агропромисловий комплекс, торгівлю та переробну промисловість. Регіонально ресурси концентруються в економічно розвиненіших областях — Київській, Львівській, Дніпропетровській, що створює ризик посилення економічного дисбалансу між регіонами країни, особливо в умовах відновлення після руйнувань.

Створення порівняльного аналізу умов банківського кредитування в Україні та в інших країнах (зокрема, членів ЄС) показало, що українські МСБ перебувають у менш сприятливому середовищі. У розвинених економіках держава забезпечує довгострокову підтримку кредитування через системи гарантування, податкові стимули, цифрові сервіси та мікрофінансові інститути. В Україні бракує стабільної політики підтримки та інституційного середовища, що сповільнює доступ до фінансування.

Визначення проблем на шляху розвитку кредитування МСБ охоплює як зовнішні (макроекономічна нестабільність, воєнні ризики, політична невизначеність), так і внутрішні чинники (високі процентні ставки, складні процедури, відсутність історії кредитування у значної частини підприємців, дефіцит довіри з боку банківських установ). Низька фінансова грамотність підприємців також ускладнює ефективну взаємодію з фінансовими структурами.

Зазначення використання міжнародного досвіду для покращення умов кредитування дало змогу окреслити важливі напрямки адаптації світових практик — зокрема, впровадження цифрових платформ кредитування, кредитного скорингу для малого бізнесу, ширше залучення гарантійних фондів, а також співпраця з міжнародними фінансовими організаціями (ЄБРР, ІФС, Світовим банком) для розробки нових інструментів підтримки

МСБ.

Представлення пропозицій щодо удосконалення системи банківського кредитування малого і середнього бізнесу в Україні включає низку ініціатив: розширення державної програми гарантування кредитів, цифровізація процесів подачі заявки, автоматизація прийняття рішень, створення окремих інструментів для фінансування стартапів і мікробізнесу, зменшення регуляторного навантаження, навчальні програми з фінансової грамотності, та рівномірний розподіл ресурсів по регіонах.

Загалом, дослідження підтвердило, що ефективне банківське кредитування малого і середнього бізнесу в Україні є ключовим чинником економічної стабільності та зростання. Для забезпечення сталого розвитку МСБ необхідний системний підхід: поєднання реформ у банківській сфері, удосконалення регуляторного середовища, впровадження міжнародних практик, активізація державної підтримки та вирівнювання регіональних дисбалансів. Лише комплексна політика кредитної підтримки дозволить повною мірою реалізувати потенціал МСБ як рушія економічного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банки видали підприємцям кредитів за держгарантіями на \$111,8 мільярда. *УкрІнформ*. 2024. 25 квітня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3856530-banki-vidali-pidpriemcam-kreditiv-za-derzgarantiami-na-1118-milarda.html> (дата звернення 20.05.2025)
2. Бізнес потребує кредитів, але не за будь-яку ціну. *Finclub*. URL: <https://finclub.net/priama-mova/biznes-potrebuie-kredytiv-ale-ne-budiakoiu-tsinoiu.html> (дата звернення 20.05.2025)
3. Васільєва Л. М. Розвиток малого підприємництва в зарубіжних країнах. *Держава та регіони. Економіка та підприємництво*. 2010. № 7. С. 52–60.
4. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Офіційний портал. URL: <http://www.ier.com.ua/ua> (дата звернення: 18.05.2025)
5. Ливдар М., Валігура Н. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 13 (13). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-13\(13\)-168-176](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-13(13)-168-176) (дата звернення: 12.05.2025).
6. Майже 91% підприємств в Україні відновили роботу з початку війни. Головне з дослідження програми розвитку ООН (UNDP). *Forbes*. URL: <https://forbes.ua/news/mayzhe-91-pidpriemstv-v-ukraini-vidnovili-robotu-z-pochatku-viyni-golovne-z-doslidzhennya-programi-rozvitku-on-undp-20022024-19340> (дата звернення 20.05.2025)
7. Міністерство економіки України. «Доступні кредити 5-7-9%»: У 2024 році український бізнес отримав майже 25 тис. пільгових кредитів на понад 93 млрд грн. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/6e348ca7-2fce-4ac6-aa5d-0bf6982e352b?lang=uk-UA&title=DostupniKrediti5-7-9-U2024-RotsiUkrainskiiBiznesOtrimavMaizhe25-Tis-PilgovikhKreditivNaPonad93->

MIrdGrn (дата звернення 20.05.2025)

8. Мінцифра. Який стан та потреби бізнесу в умовах повномасштабної війни? Результати дослідження. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/yakiy-stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovakh-povnomasshtabnoi-viyni-rezultati-doslidzhennya> (дата звернення: 10.05.2025)
9. Національний Банк України. Banks Increase Lending for 1.5 Years Running, Have Sufficient Potential to Support Economy Going Forward – Banking Sector Review URL:<https://bank.gov.ua/en/news/all/banki-naroschuyut-kredituvannya-pivtora-roku-pospil-ta-mayut-dostatniy-potentsial-dlya-pidtrimki-ekonomiki-nadali--oglyad-bankivskogo-sektoru> (дата звернення 20.05.2025)
10. Національний Банк України. Звіти про фінансову стабільність. URL:https://bank.gov.ua/ua/publications?page=1&perPage=5&search=&document=&pubCategory=3&keywords=&created_from=&created_to= (дата звернення 20.05.2025)
11. Національний Банк України. Огляд Банківського сектору за серпень 2024 року. URL:https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2024-08.pdf?v=8 (дата звернення 19.05.2025)
12. Національний банк України. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 20.05.2025)
13. НБУ. Banks Increase Lending for 1.5 Years Running, Have Sufficient Potential to Support Economy Going Forward. URL:<https://bank.gov.ua/en/news/all/banki-naroschuyut-kredituvannya-pivtora-roku-pospil-ta-mayut-dostatniy-potentsial-dlya-pidtrimki-ekonomiki-nadali--oglyad-bankivskogo-sektoru> (дата звернення 20.05.2025)
14. Ніна Єланська. FINTECO: “ПриватБанк” очолив рейтинг найкращих цифрових банків для малого та середнього бізнесу в Україні. URL:<https://finteco.com.ua/article/14734-pryvatbank-ocholyv-reytynh->

naykrashchyykh-tsyfrovykh-bankiv-dlia-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukraini. (дата звернення 17.05.2025)

15. Оксана Шульга. АУБ: Banks to support small and medium-sized businesses with 70% of loans in 2024 URL:<https://aub.org.ua/en/aub-analytics/expert-opinion/14370-banks-to-support-small-and-medium-sized-businesses-with-70-of-loans-in-2024> (дата звернення 20.05.2025)
16. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні бізнеси в Україні. URL:<https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/otsinka-vplyvu-viyny-na-mikro-mali-ta-seredni-biznesy-v-ukrayini> (дата звернення 19.05.2025)
17. Президент України: Офіційне інтернет представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-malij-i-serednij-biznes-ce-osnova-ekonom-67213> (дата звернення: 15.10.2025)
18. ПриватБанк. Основне про держпрограму «Доступні кредити 5-7-9» URL:<https://privatbank.ua/business/5-7-9> (дата звернення 20.05.2025)
19. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
20. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI : станом на 18 січня 2025 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення: 17.05.2025).
21. Події, які сформували і зміцнюють Незалежність України. *Радіо свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/podii-shcho-formuyut-nezalezhnist/31405953.html> (дата звернення: 15.10.2025)
22. Ситуація з кредитами зміниться: на що чекати українському бізнесу в 2024 році. *Obozrevatel*. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/economy/situatsiya-z-kreditami-zminitsya-na-scho-chekati-ukrainskomu-biznesu-v-2024-rotsi.htm> (дата звернення 19.05.2025)

23. Terra incognita української економіки. Чотири висновки з дослідження середнього бізнесу Інституту економічних досліджень. *Forbes*. URL:<https://forbes.ua/business/terra-incognita-ukrainskoi-ekonomiki-chotiri-visnovki-z-doslidzhennya-serednogo-biznesu-institutu-ekonomichnikh-doslidzhen-31012024-18884> (дата звернення: 15.10.2025)
24. УАБ: Кредитування бізнесу під час війни: виклики та можливості. URL:<https://aub.org.ua/104/ekspertna-dumka/14550-kredytuvannia-ukrainskykh-pidpriemtsiv-pid-chas-viiny-vyklyky-ta-mozhlyvosti> (дата звернення 20.05.2025)
25. British Business Bank: Growth Guarantee Scheme (GGS) URL:<https://www.british-business-bank.co.uk/finance-options/debt-finance/growth-guarantee-scheme> (дата звернення 20.05.2025)
26. European Business Association: У 2024 році майже 80% МСБ планують розширювати бізнес та залучати кошти у розвиток. URL:<https://eba.com.ua/u-2024-rotsi-majzhe-80-msb-planuyut-rozshyryuvaty-biznes-ta-zaluchaty-koshty-u-rozvytok> (дата звернення 20.05.2025)
27. European Central Bank. October 2024 euro area bank lending survey URL: URL:<https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2024/html/ecb.pr241015~58bb159951.en.html> (дата звернення 19.05.2025)
28. European Central Bank. URL: URL:https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/bank_lending_survey/html/ecb.blssurvey2024q4~e1ddae0f19.cs.html (дата звернення 20.05.2025)
29. Jewish Federation: Federations Create Israel Emergency Loan Fund to Aid Small Businesses URL:<https://www.jewishfederations.org/fedworld/federations-create-israel-emergency-loan-fund-to-aid-small-businesses> (дата звернення 20.05.2025)
30. KoreaTimes: Gov't offers \$360 mil. in credit guarantees to propel SME growth

URL:https://www.koreatimes.co.kr/www/biz/2025/02/602_375877.html

(дата звернення 16.05.2025)

31. Mykhailiv G. V. Фінансова підтримка розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. The actual problems of regional economy development. 2019. Т. 1, № 15. С. 87–94. URL: <https://doi.org/10.15330/apred.1.15.87-94> (дата звернення: 18.05.2025).
32. The New Voice of Ukraine. Non-performing loans increase in Ukrainian banks, yet their share decreases. URL:<https://english.nv.ua/business/ukrainian-banks-show-stability-amid-credit-changes-nbu-reports-decrease-in-npl-share-50373147.html> (дата звернення 23.05.2025)